

Esra KURU¹

NESİMİ'DEN YEGÂNE NİTELİĞİNDE BİR MUVAŞŞAH ÖRNEĞİ

Özet

Klâsik Türk edebiyatının en büyük başvuru alanlarından biri olan harfler şekil özellikleriyle ve simgesel değerleriyle şairlerin dikkatini çekmiştir. Harfler, tasavvufî ve edebî geleneğimizde başta "Hurûfilik" ve "Ebced Hesabı" olmak üzere gizli anlatım, sembol, muvaşşah, istihrâc ve harf oyunları gibi edebî hünlerde kullanılmıştır. Türk edebiyatındaki muvaşşah örnekleri mısra başındaki harflerle düzenlendiği gibi, mısradaki kelime gruplarından da oluşturulmuştur. Klâsik Türk edebiyatı şairleri, muvaşşah hüneri yoluyla unvan, duâ ifadesi hatta bazen bir mısra veya beyit meydana getirdiği gibi bu hüneri tarih düşürmede de kullanmıştır.

Bu çalışmada, öncelikle çalışılan muvaşşah örneğinin yazarının hayatına kısaca değinilmiştir. Kayıtlarda yazarına dair bilgi bulunmayan metnin yazarının, Farsça gazelin mahlas beytinden yola çıkarak Nesimî'ye ait olduğu tahmin edilmektedir. Daha sonra muvaşşahın tanımı yapılmış ve muvaşşah hakkında genel bilgi verilmiştir. Çalışmada bilinen örneklerin dışında kalan bir muvaşşah örneği tanıtılmaktadır. Üç dille yazılmış olan muvaşşah örneğinin metni transkripsiyon harflerine aktararak şekil ve muhteva yönünden değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muvaşşah, Nesimî, edebî sanat, Klâsik Türk edebiyatı.

A SAMPLE OF AN UNIQUE MUVAŞŞAH FROM NESİMİ

Abstract

The letters which are one of the largest references of the classical Turkish Literature, have drew the attention of the poets with their pattern properties and symbolic values. The letters were used mainly in our sufic and literary tradition such as Hurufilik” and “Ebced Calculation” as well as in the literary abilities such as secret narration, symbol, muvaşşah, istihrac and letter games. The samples of muvaşşah in the Turkish literature are organized with the letters at the beginning of the verse as well as created from the groups of words within the verse. The poets of classical Turkish literature, have composed titles, prayer expressions and

¹Öğretim Görevlisi, A.Ü. TÖMER, esrakuru85@gmail.com

sometimes even verses or strophes by means of art of muvaşşah and they employed this skill to reduce de dates.

In this study, the life of the writers of the muvaşşah example studied was shortly described. It is assumed that the writer of the text, about whom there is no recorded information, is Nesimi; by looking at the pseudonym strophe of the ode written in Farsi. Then the term muvaşşah is described and general information about muvaşşah is included. The study comprises also a sample of muvaşşah beyond the known samples. The text of a muvaşşah sample written in three languages was transferred to the transcription letters and it was tried to be assessed in terms of its contents.

Keywords: Muvaşşah², Nesimî, literary art, Classical Turkish Literature

GİRİŞ

Klâsik Türk edebiyatı şairlerinin benzetme yapma amacıyla kullandıkları unsurlardan birisi de harflerdir. Harflerin ele alınış nedenlerinin başında şekli özellikleri gelmektedir.

Harf, alfabeyi meydana getiren işaretlerden her biri, söz ve lakırdı³ manasına gelmektedir. Harflerin gizli anlamlar taşıdığı fikri ilk çağ filozofları tarafından geliştirilmiştir. “Câbir bir Hayyân’dan itibaren İslam bilginlerine göre, harfler ve rakamlar ulvi âlemle süflî âlem arasında esrarlı ilişkiyi gösteren bir şifre olup bunların sırları kâinata yayılmıştır. Bunun sonucunda şifreler çözüldükçe düzenin kavranacağı iddia edilmiştir.”⁴

Klâsik Türk edebiyatında, Arap ve Fars edebiyatlarının etkisiyle bazı harfler, sevgilinin bir uzvuna veya vâfına işaret eden mazmun olarak kullanılmıştır. Mesela, “saç kıvrımlı oluşuyla cim ve lâma; boy düzgünlüğü itibariyle elife, iki büklüm oluşuyla da dala; ağız küçük oluşuyla mime; göz şekil yönünden sad ve ayına; kaş eğriliği yönünden râ ve nuna benzetilirdi.”⁵ Şairler, bu harfleri şekil ve anlam ilişkisi kurarak kullanmış ve yeni kelimeler ortaya çıkarmışlardır.

Şiirdeki harflerin bir simge veya mazmun olarak kullanılmasının yanında bu harfler bir araya getirilerek de kelimeler oluşturulmuştur. “Bir takım muamma tipi söyleyişlerle şâirler, önce harfleri şekil yönünden bir güzellik unsuruna benzetirler; sonra söz konusu harfler ile oluşan bir kelimeyi zikrederek sanat yaparlar. Bu tip söyleyişlerde kelime oyunları ve harf yoğunluğu esastır. Söz konusu edilmek istenen kelime -şairin başarısına göre- bir veya iki hatta üç heceli olabilir. Mesela, şâir bir beyitte sevgilinin boyunu elife, saçlarını lâma ve ağzını mime benzetmektedir. Bu harfler yan yana geldiğinde ortaya **elem** kelimesi çıkmaktadır. Dolayısıyla şâir, hem harf benzetmelerine hem de kısmen muammaya başvurmaktadır.”⁶

Şairler harfler ile ilgili uygulamalarda tevşih ya da muvaşşah adı verilen harflerle ilgili hususiyetlere de yer vermişlerdir. Klâsik Türk edebiyatında şairler muvaşşah yoluyla unvan, dua ifadesi, mısra ve beyit meydana getirmişlerdir. Muvaşşah hüneri daha çok mısra başında yapılır, mısra ortalarında ve sonlarında da yapılan örnekleri mevcuttur. Bu çalışmada Arapça, Farsça ve Türkçeden oluşturulmuş bir muvaşşah örneği tanıtılacaktır. Halet Efendi Kütüphanesi numara

² Muvaşşah (Acrostic)

³ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, “Harf” 26. Baskı, Aydın Yay, Ankara, 2006, s. 329.

⁴ Orhan Kemal Tavukçu, *Kültür Tarihinde Gizli Diller ve Şifreler*, “Muvaşşah” Picus Yay, İstanbul, 2008, s. 251.

⁵ Orhan Kemal Tavukçu, A.g.m. s. 254

⁶ Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Harf Simgeciliği*, Hece Yay, Ankara, 2003, s. 29.

174'te kayıtlı, bir mecmua içerisinde bulunan üç dilli muvaşşah örneğinin yazarı kayıtlardan tespit edilememiştir. Farsça şiirin mahlas beytinde bulunan “Yâ Nesîmî” ibaresinden yola çıkarak konu edilen muvaşşahın Nesîmî'ye ait olduğu tahmin edilmektedir:

Yâ Nesîmî ez 'emim-i lutf-i şeh yâbed nizâm

Çun dilem bâ dâğ-hây-i hicr-i to biryân şode⁷

Nesîmî'nin Arapça, Farsça ve Türkçeye, üç dilde şiir yazacak kadar vakıf olması tahmini güçlendirmektedir. Muvaşşah örneğinde 20 beyit Arapça şiir yazılmıştır. Arapça şiirin içindeki kırmızı harfler yan yana getirildiğine 10 beyit Farsça şiir oluşmaktadır. Farsça şiirin içindeki kırmızı ile yazılmış harfler toplandığında ise 5 beyit Türkçe şiir ortaya çıkmaktadır. Bu makalede Nesîmî'nin hayatından kısaca bahsedilecek, Halet Efendi Kütüphanesi numara 174'te kayıtlı olan muvaşşah metnindeki şiirler transkribe edilmiş haliyle verilecek, şiirlerin muhteva ve şekil özellikleri üzerinde durulacaktır.

1. Nesîmî

Seyyid İmâdüddin Nesîmî'nin hayatı hakkında tezkirelerde bir iki satır bilgi bulunmaktadır. “Âşık Çelebiye göre Türkmen soyundandır. İbnü Hacer'e göre Tebrîzî'dir.”⁸ İyi bir tahsil görmüştür. Zamanında medreselerde okutulan ilimleri öğrenmiştir. Tarikat sırlarına dair birçok irfanı vardır. Nesîmî, Fazlu'llah-ı Hurûfî'ye halife olduktan sonra seyahatler ederek hurûfliği yaymaya çalışmıştır. Timurluların şiddetli takipleri sebebiyle Azerbaycan'dan ayrılıp Anadolu'ya gelmiştir. Bursa'ya ve Hacı Bayram-ı Veli ile görüşmek için Ankara'ya uğramıştır. Nesîmî görüşleri sebebiyle Anadolu'da hoş karşılanmamıştır. Anadolu'dan sonra Halep'e gitmiştir. Nesîmî gittiği her yerde “Hurûf” ilminden bahsederek insan yüzünde yirmi sekiz veya otuz iki harfi okuyarak yüzün, Tanrı'nın tecelli yeri olduğunu söylemiştir. Tanrı'nın insan yüzünde tecelli ettiğine dair yazdığı şiirler İslâm bilginleri tarafından okununca Nesîmî kınanarak, ona zındıklık isnad edilmiştir. Şeriat bilginleri ceza olarak, derisi yüzülmek suretiyle katline fetva vermiştir. Ölüm tarihi üzerinde ihtilâf vardır.” İbn Hacer'e göre m. 1417/18- h. 820'de, *Riyâzü'l-ârifîn*'e göre m. 1433 h. 837"⁹ yılında öldürülmüştür. Nesîmî şiirleriyle ve ölümü hakkındaki rivayetlerle Klâsik Türk edebiyatında derin izler bırakmıştır. “Edebiyat tarihlerinde ve Divan şiiri antolojilerinde zikredilenen önemli şairlerden biri olan Nesîmî'nin, *Türkçe ve Farsça Divanı* ile *Mukaddimetü'l-hakâik* adlı mensur bir eserinin bulunduğu bilinmektedir.”¹⁰

2. Muvaşşah

Sonradan klâsik bir şekil arzedenden muvaşşah eski Arap halk şiiri ve musikisinde müşterek bir şekildir. Arapça vişâh kökünden gelen muvaşşah kelimesi edebiyat terimi olarak; “akrostiş, mısraların ilk harfleri bir kelime meydana getiren manzume”¹¹, “Mısraların ilk harfleri baştan sona doğru okunduğunda bir şahıs ismi çıkan şiir.”¹² anlamına gelmektedir. Bir başka

⁷ Gönül sürekli sana ulaşmak istiyor ancak elde ettiği uzaklıktır; Ey Nesîmî! Şahın lütufları sayesinde perişan halin nizama girsin.

⁸ Hüseyin Ayan, *Nesîmî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni*, TDK Yay, Ankara, 2002, s. 17.

⁹ Hüseyin Ayan, A.g.e. s. 18-19.

¹⁰ Fatih Usluer, “Nesîmî Şiirlerinin Şerhlerinde Yapılan Yanlışlıklar” *Turkish Studies*, Ankara, Volume 4/2, Winter 2009, s. 1041

¹¹ Ferit Devellioğlu, A.g.e. “Muvaşşah”, s. 696.

¹² Yekta Saraç, *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, 8. Baskı, Gökkuşbu Yay, İstanbul, 2010, s. 307.

tanımla “çift süslemeli gerdanlık; omuzdan koltuk altına kadar uzanan ve iki parçadan oluşan süslü kemer anlamındaki vişâh kelimesinden türeyen muvaşşah kelimesi “iki temel sanat unsurunu taşıyan şiir”¹³ demektir.

Sürûrî, *Bahrü'l-ma'ârif* adlı eserinde muvaşşahı şu şekilde tanımlamaktadır: “Lügatda müzeyyene dirlir. Ve ıstılâhda şol şi're dirlir ki her beytinin ya her mısranın evvelinde veya ortasında bir harf alıcak bir âdem adı çıka.”¹⁴ Sürûrî'nin muvaşşahı, bir beytin ya da mısranın başından veya ortasından alınan harflerle ortaya çıkan şahıs adı olarak tanımladığı görülmektedir. Muvaşşah, şiiri oluşturan mısraların veya beyitlerin başına, ortasına veya sonuna eklenen harf, hece veya kelimelerle bir isim veya ifade ortaya çıkarma hüneri olarak tanımlanabilir.

Muvaşşah, farklı isimlerle de anılan bir hünerdir. Muvaşşah hünerine tevşih de denilmiştir. Âmil Çelebioğlu, ıstılâhî manada tevşih ile muvaşşahın aynı terimler olduğunu belirtmektedir. Tevşihî ise, bir gazel veya kasidenin yahut daha başka bir nazım şeklinde ve türündeki bir şiirde, harflerden şairin bir dostunun veya padişah yahut bir zamane büyüğünün adının, bazen sadece adı değil, hazret, mevlânâ gibi sıfatların nadir de olsa ömrü uzun olsun vb. dua ve temennilerin çıkması şeklinde tanımlamaktadır.¹⁵

Tevşih teriminin yanında istihrâc kelimesi de muvaşşah anlamında kullanılmaktadır. İstihrâcın sözlük anlamı “netice çıkarma”, edebî anlamı ise “akrostiş”¹⁶ olarak tanımlanmaktadır.

Türk edebiyatında muvaşşah örnekleri mısra başlarındaki harflerle düzenlenen (akrostiş) olduğu gibi, mısra ortasına (mezoştış) ve mısra sonuna (teleştış) yerleştirilen harflerle ifade oluşturan örnekler de vardır. Türk edebiyatında yazılan muvaşşahlar, Doğu ve Batı edebiyatındaki örneklerle benzerlik göstermektedir. Türk edebiyatında tespit edilen ilk muvaşşah manzume Dilşad Ömer'e aittir. “1436-37 yılında Ömer bin Mezid tarafından tanzim edilen *Mecmuatü'n-nezair*'den alınan aşağıdaki şiir bir akrostiş örneğidir. Söz konusu manzume Germiyanlı Ahmedî'ye nazire olarak yazmıştır:

Dudaguñ gibi bir şi'r eyledüm yâd

Eyü rengin gazeldür âferin bād

Lebünün 'ışkına dürler dizeyim

Görelir nicedür san'atda üstād

Şikâr eyler gözün âhūsı şîri

Zihî çâbükdür işinde bu sayyād

¹³ Mustafa Aydın, *İslam Ansiklopedisi*, “Müveşşah” Cilt 32, s. 229-231.

<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c32/c320171.pdf>

¹⁴ Hakan Yekbaş, “Divan Şairinin Sessiz ve Gizli Anlatımı: Muvaşşah” *Turkish Studies*, Ankara, Volume 7/3, Summer 2012, s. 2652

¹⁵ Hakan Yekbaş, A.g.m. s. 2653

¹⁶ Ferit Devellioğlu, A.g.e. ”istihrâc” s. 457

İştise la'lüñün şîrîn sözini
Añar mıydı dahi Şîrîni Ferhâd

Dilegüm bu durur dünyâda her gün
Ferah bulgıl hemîşe eyle dil şâd

Abîr ü müşk ile toldı bu 'âlem
Meger zülfüñe irişdi girü bād

Müzeyyen gül gibi gülgil hemîşe
N'ola bülbül iderse âh u feryād

Reyâhin ayaguña mefreş olmuş
Boyuñ gördi yire baş kodı şimşād

Ömer bu şî're harc itdi sinâ'at
Muvaşşahdur bulunur hem iki ad

Cevâb ol şî're budur ki Ahmedîñ
Elüme bir kadeh sunarsa Dil-şâd"¹⁷

Klâsik Türk edebiyatında yazılan muvaşşahların büyük bir bölümü, akrostiş şeklinde yani mısraların ilk harfleri kullanılarak oluşturulmuştur.¹⁸ Muvaşşahlar en çok gazel nazım şekline uygulanmış olup mesnevi, kaside, kıt'a, müseddes ve müstezad nazım şekilleriyle de yazılmıştır.

Muvaşşahlar genellikle bir isim oluşturmak amacıyla yazılmıştır. Bu tür şiirlerde genellikle şairler manzumenin başlığında ya da son beyitlerinde ismi belirtmektedirler. Mihri Hâtun'un "Muvaşşah Be-İsm-i Süleymân" adlı gazeli bu tür muvaşşahlara bir örnektir:

Muvaşşah Be-İsm-i Süleymân

Mef'ûlü Mefâ'ilün Mef'ûlü Mefâ'ilün

(س) Sen rûh-ı revân ey Hân dil-mürdeme cân ancak

Gül-ruhlaruñuñ şevki gün gibi 'ayân ancak

¹⁷ Orhan Kemal Tavukçu, A.g.e. s. 227

¹⁸ Hakan Yekbaş, A.g.m. Muvaşşah örnekleriyle ilgili oluşturulan tabloda, 39 muvaşşah örneği verilmiş, bu örneklerin çoğunluğunun akrostişle oluşturulduğu saptanmıştır.

(ج) Lâle hadüñi bülbül gülşende görüp eydür
‘Âlemde gül-i ter çok bu gönca-dehân ancak

(س) Yaylañ ile hüsnüñi her kim göre dir şâhâ
Kendüsi durur gilmân yaylakı cinân ancak

(م) Meylüm sañadur hânım kurbân yoluña cânım
Gerçeği sözüümüñ bu gayrısı yalan ancak

(ل) İtüñle işigüñde çün her gice hem-demdür
‘İzzet ise Mihrî’ye yeter bu hemân ancak

(ن) Ne vaqt-i feraḥ-devrân ‘âlem bu deme hayrân
Biñ cânâ deger bir ân ne hoşça zamân ancak¹⁹

Bazı muvaşşah örneklerinde ismin yanında dua ifadesinin de yer aldığı görülür. Mısra ya da beyit oluşturan muvaşşahların sayısı çok azdır. *Nazmü’l-le’âl* isimli manzum sözlükte, bu tarzda yazılmış üç mesnevi mevcuttur. “Bunlardan ilkinde, beyitlerin birinci mısraların ilk harfleri ile mısraların sonundaki revî yani kafiye harflerinden bir beyit ortaya çıkmaktadır. Beyitlerin birinci mısralarının ilk harfleri, “Men temennâ vusûle sadrı’l-me’âli”; revî harfleri ise “Fe’l-yüvaşşahi hıfzan bi’n-Nazmi’l-le’âli” mısrasını vermektedir. “Kim yüce bir mertebeye ulaşmak isterse Nazmü’l-le’âli ezberlesin” anlamına gelen Arapça beyit, aynı zamanda mesnevinin son beytidir.”²⁰

Tarih düşürmek için de muvaşşah yöntemi kullanılmıştır. Muvaşşah tarih denilen bu yöntemde mısraların ilk harflerinden bir tarih çıkmaktadır. Bu tarz tarihlerde şair, muvaşşah harflerinden tarih çıkacağını belirtir. “ Örneğin, aşağıdaki manzumede Nakşî, Şerife Aişe isminde bir çocuğun doğumuna tarih düşülmüştür. Manzumede iki ayrı tarih vardır. Biri “Şerife Â’işe geldi cihâna” mısrasıdır ki mısradaki harflerin toplamı 1088 yılını vermektedir. İkincisi ise muvaşşah tarihtir. Aşağıda görüleceği gibi mısraların başındaki harflerin toplamından yine 1088 yılı çıkmaktadır:

(و) Velâdet nûrı irdi âsumâna
(س) Sa’âdet bahş eyleyüp Hakk ins ü cânâ

(ك) Ki Biñ seksan sekiz şevvâli içre
(خ) Hudâ bir nûr ‘atâ itdi zamâne

¹⁹ Hakan Yekbaş, A.g.m. s. 2657

²⁰ Hakan Yekbaş, A.g.m. s. 2680

- (l) On ikinci selâse gicesiydi
(ق) Kamer-veş nûr olup bu âsitâna

- (l) Aña tarh oldı bir târîh-i dilkeş
(ش) Şerîfe Â'îşe geldi cihâna

Cemî'i harf-i evvelden çıkar hem
Olur bir özge târîhdir yegâne²¹

Klâsik Türk şiirinde sanatkârâne söyleyişin ve hüner sergilemenin en önemli yöntemlerinden biri olan muvaşşah farklı amaç ve yöntemlerle kullanılmıştır. Klâsik Türk edebiyatı şairlerinin hünerlerini sergilemek için muvaşşaha başvurdukları ve muvaşşahı edebî bir kaynak olarak kullandıkları söylenebilir.

3. Nüsha Tavsifi

Halet Efendi Kütüphanesi numara 174'te kayıtlı olan mecmua kahverengi deri mukavvadır. Ebatları 160X107 mm'dir. Mecmuada 3b-4a arasında *Hikâyet-i Musa Aleyhisselam*, 4b-8a arasında Siraceddin Aliyy Farayanî'nin *Kaside-i Yâiyye* adlı eserin Farsça tercümesi, 8b-9a arasında Ebu Seyyid Ebu Hayr Rubaileri (Farsça), 9b-11a arasında konu edilen muvaşşah, 13a-103b Mevlânâ'nın *Divan*'ı, 104b-159a arasında Muhammed bin Ahmed Ebiverdî'nin *El-Tecdiyya't fi'n-neseb*'i, 159b-162b arasında *Ediye'tü's-Sebiyye* adlı eserler yer almaktadır.

Mecmuanın, kağıt ve yazı özellikleri göz önünde bulundurularak, 14. yüzyıla ait olduğu söylenebilir. 8b-9a varaklarının sonunda ferağ kaydı bulunmaktadır. "Kâtib Şemseddin bin ibn-i Âla El-Buhari müstensih" şeklinde kayıt bulunmaktadır. İnceleme esnasında anlaşıldığına göre muvaşşah metni diğer eserlerden daha sonra yazılmıştır. Muvaşşah metni 15-16. yüzyıl İran nestalîği üslûbuyla yazılmıştır. 1a'da Muhammed bin Nuh adıyla temellük kaydı bulunmaktadır.

4. Muhteva ve Şekil Özellikleri

Üç dille yazılan muvaşşah metni Arapça, Farsça ve Türkçe ile yazılması ve seçili harflerden başka dilde şiir ortaya çıkması bakımından önemli ve şimdiye kadar benzer bir örneği görülmeyen muvaşşah örneğidir.

Arapça şiir kaside nazım şekliyle yazılmıştır. Fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün (remel-i müsemmeni mahzuf bahriyle) vezniyle yazılmış olup kafiye örgüsü aa/ ba/ ca... şeklindedir. Arapça beyitlerdeki kırmızı harfler yan yana getirildiğinde on beyit Farsça şiir ortaya çıkmaktadır.

Arapça şiirde şair zamandan ve yaşadığı çağdan şikâyetini beyan etmektedir. Ey bizim yüce ahkâma hidayet edenimiz, umut ışıklarına sevk edenimiz diye seslenerek başladığı şiirine felekten şikâyet ederek devam etmektedir. Allah'a "En âsi canlıya merhamet ettin, tövbe edenlere merhamet etmez misin? Sana kaçmakta olanı, seni isteyen, kendinden kovmaktasın."

²¹ Hakan Yekbaş, A.g.m. s. 2694

diye seslenmektedir. Yaşadığı devirde insanların fakir kişilerden bihaber olduğunu vurgulamaktadır. Herkesi aydınlatan o yüzün esintisini taşıyanların kıskananları olduğunu belirterek, sonsuza kadar onu kendisinden uzaklaştıran bütün kardeşlerini müdafaa ettiğini söylüyor. Şair onu kendisine yakın görenlerin sonunda sevinecekleri (bir şeye) hidayet olmasını ummaktadır. Şair gözyaşlarının çağlayarak aktığını, zorluklara sürekli sabrederse, dirayetle yürürse yardım bulacağını belirtmektedir. Daha sonra zamanın yöneticisine seslenerek, “Ey devletini korumakla yükümlü kişi, her nefes alışında ağlayan ve zulme uğramış bir kişinin durumu hoşuna gider mi?” diye istifham yapmaktadır. İnsanların, kötülük yapmak için Arap padişahından rıza dilediğini, körü körüne kötülük olgusunu tuttuğunu, hainliğini bilmeyen kardeşleri nin onlara yardım ederek karşılık verdiğini bildiriyor. Şair kendisi için iniltileri çok olan hüznünün sevinçlerini yok ettiğini söylemektedir. Şair, “Beni kıskananların nezdinde layık olduğum yerimi elde etmem nasıl olabilir ki? Benim açımdan nefret beslemek alışa gelmiş bir şey değildir.” diyerek kıskançlıklardan ve fesatlıklardan şikâyetini anlatmakla beraber kendisinin zulüm görmesine karşılık kin beslemediğini belirtiyor. Şiirde hâkim olan tema şairin uğradığı haksızlıklar ve zulüm karşısında ağlayarak acı çekmesidir. Vaziyetini şiir yoluyla dile getirerek Arap padişahına şikâyetlerini sunmaktadır.

Farsça şiir gazel nazım şekliyle yazılmıştır. Fâ‘ ilâtün / fâ‘ ilâtün / fâ‘ ilâtün / fâ‘ ilün (remel-i müsemmeni mahzuf bahriyle) vezniyle, aa/ ba/ ca... kafiye sistemiyle kaleme alınmıştır. Farsça beyitlerdeki kırmızı harfler bir araya getirildiğinde beş beyit Türkçe şiir oluşmaktadır.

Farsça gazelde Acem padişahına övgüde ve duada bulunarak kendi halini dile getirmektedir. “Ey âlemin senin hükümünün altında boyun eğdiği kişi; reva gördüğün her şey senin izinle nizam bulur. Güzelliğinin çehresinden bir an örtü kalkarsa; gül bahçesindeki her makam sana güzelliğinin süsünü verir.” diyerek Acem padişahını övmektedir. Acem padişahına gönülden kul olduğunu söyleyerek ona merhamet etmesini istemektedir. Merhamet istemesinin sebebini de padişahın Allah’ın merhametinin yeryüzündeki gölgesi olmasına bağlar. Padişahın mizacının güzelliğini gül bahçesine benzeterek “Senin mizacının(huyunun) kokusu dünyayı gül bahçesine çevirdi, onun gülümseyen gülünden gönüllere intizam (ferahlık) gelir.” diyor. Rahat ehli insanların her mevsimde her dem niyaz ettiğini söyleyerek bu dünyada hiç kimsenin muradını bulamadığını söylemektedir. Sevgilinin saçtığı güzel misk kokularını kokladığını, teneffüs ettiği bu havayla onun cemalinin peyda olduğunu belirterek ona can verecek o devleti ne zaman bulacağını, onun dergahının civarında ne zaman kalıcı olacağını sevgiliye istifham yoluyla sormaktadır. Kendisinin miskin olduğunu ve bu alemde ne kanlar içtiğini söyleyip sevgiliye “Eğlence düşkününü bu akılsızlardan daha ne kadar intikam alacaksın?” diye sormaktadır. Mahlas beyitinde “Gönül sürekli sana ulaşmak istiyor ancak elde ettiği uzaklıktır; Ey Nesîmî! Şahın lütufları sayesinde perişan halin nizama girsin.” diyerek gönlünün sevgiliye kavuşmak istediğini vurguluyor. Son beyitinde de gönlünün sevgilinin ayrılığının sıcaklığı ile yandığını ve canının sevgiliye bağlılığın hevesiyle açılacağını vurgulamaktadır. Şair şiirde Acem padişahının güzel vasıflarını dile getirmiş, ondan merhamet istemiş ve âşık olan gönlünün yandığını belirtmiştir.

Türkçe şiiri kıta nazım şekliyle, fe’ ilâtün / fe’ ilâtün / fe’ ilün vezniyle ve aa/ ba/ ca... kafiye örgüsüyle yazmıştır.

Türkçe kıtasının birinci beytinde padişahın adaletiyle cihanın aydınlandığını ve onun lütuflarının yeryüzünü gül bahçesine çevirmesini ümit ettiğini söyleyerek padişahı övgüde bulunmaktadır. İkinci beyitte kendisinin fakir olduğunu vurgulayarak padişahın rahmetine ulaşamazsa gül bahçesi gibi olan bu cihanın onun için ateşhane olacağını söyleyerek halini

anlatmaktadır. Sonraki beyitlerde dünyanın kahrına daha ne kadar sabredebileceğini vurgulayıp meskeninin toprağın altı olacağını söylemektedir. Türkçe şiirinde de padişahın lütuf istediği ve derdine derman aradığı göze çarpmaktadır.

5. Transkripsiyonlu Metin²²

Min kelām-ı efḍalu'l-^ç ulemā ve cami' u'l-^ç fuḍalā ^ç ulumi'l-evvelin ve'l-ahirin Mevlānā ...²³ ed-
din

Bu yigirmi beyitdür ^ç Arabî pādişāhı İslām-ı ezzem Allah Te^ç alā celāle hi zemānundan ve ebnā-i zemāndan şikāyet beyān ider. Her iki beyitden surḥla yazılmış ḥurūfî ve kelāmâtî cem^ç idicek bir beyt çıkar Farsî ki aşağıya yazılmışdur. Ol Farsî daḥî ḥālî bu aşağıya yazılmışdur. Ol Farsî daḥî ḥālî bu vechledür.

(fāilātün / fāilātün / fāilātün / fāilün)

1 Eyā **keḥfen** lenā ^ç aliyyu'l-**medāric** zū'l-**livā** el-**hādî**
İlā **ḥukmi** lehu **ḡālî** ilā **nūru**'l-**mennî** ḥādî

Ḥurūcu'd-dehr **inne bānet** **şedidu**'l-**ḡurufî**'l-**bāyiş**
Terā lî **nei**'men **yedî** **nizāmen** silke inkaki

Metā **ḫāle**'tu **hubātin** **akārî** **kulli** min **ḫaḫū**
Berekāi **yurīdu** **linakşu** fi **ālî** **bî** ahva

Riyuḡ ebrizet **fî**'l-**bādi** **ḥedsen** **ḫavle** **kulli** el-umr
Şeni'u **derruhā** **derrun** el-**maḫāmi** ^ç inde endūd

5 **Raḥimtü**'l-**kāine**'l-^ç aşiyy elā **terḫem** limen **tābu**
Tezru's-**sāilî**'l-**hārîb** **ileyke** ^ç enke **bi**'nādi

Enbiyyā e'n **faḫîrin** **zā** **yerāhu** **keḥfen** **ev** **ezîd**
Li **tūri**'l-**buvr** **ḫad** **enhā** **ḡulāmen** **zu**'l-**bi**' **ibādi**

Berdî mā **ḫuyet** men **heva** **vechun** **enāre** el-**kulli**
Bişe'**nin** **yehlū** e^ç n **reybe** **yekūnu** **za**'l-**ḫesad**

²² Metinde kırmızı renkle gösterilmiş olan muvaşşah harfleri makalede koyu yapılarak belirtilmiştir.

²³ Üç nokta bırakılan yer okunamamaktadır.

Ezuru **kulle ihvanin** **kađ enāu ebediyyen bedā**
Lienne yehdu lema minhu **intizāmī** summe isa‘ dī

Zurūru’-d-dem’ muhrākan lezīmen hel yurā hetmen
Yekunu’-d-dehri dīm̄maren ben yab ve mezdādi

10 **Ebīnu’l-cuhdi en yebdī bişayti’l-burrī** ehvanen
Yā beddu’l- hāic el kulle innī vaşlun limurtādī

Der-eh̄tāi meşā min bekri dehr muşkilā şebū
Lehu ya‘ ni bierbābi er-reya rađu bilā zād

Kāine min hevā yeşbir liecmali’l-medā ellātīy
Bideydani’-d-derrāyeti min meşā yelkā bi-imdādi

Ey ‘aceb bākiyen yā ebā ke-enne devleten kehrā
Bi-işmamī lehu fi kulli enfāsin bi-ey add

Lekađ **recū rehāe** minke **derāken hetekhum bi’ş-şerii**
Limā kađ şāhedu **men setreti dām̄et** bi emcādi

15 **Biremdin nūmsiku şeyen kehāzım kineti’s-su**
Yūh̄h̄il havnehā ihvānu redd̄en vehumuu bimded

Ezāle hāimi unsiy bi-ma fihā intiḥabi līy
Kesīren eyne en etā maḳamī ‘inde ḥussādi

Cerū en yebkū mā bi yestehvūne ḥedden lehum
Ve **inne’l- kurhe fi devrī lişey’un** ğayre mu‘ tadi

Ebānu simiyā fi z‘ amm zeyme la tefāşeh
Ve **yā bedd fi feṭami’l-us** bia‘ hdil munşifi’l-hadi

Cunūnun delle min bādi'l –ğaybi en yehcurū nevbā
İlā reyyanın irşādin erāhum hayyumu'l-vādī

- 20 Leḳad dāmu heva yūşılı teva' ed maredi't ṭami'
Ve ḳad cānū 'āla'l-islāmi fī hedmen li evtādi

Bu sekiz beyitdür Farsî pâdişāh-ı İslām-ı e' zze Allah enşāre ve zā'efe iḳtidāre medḥ ü du'ā ve mütekellim ḥālın beyān ider. Bunlaruñ daḥı her iki beyitden surḥla yazılmış ḥurūfî ve kelāmāti cem' idicek bir beyit çıkar Türkî ki manden aşāğısa yazılmışdur.

(fāilātün / fāilātün / fāilātün / fāilün)

- 1- Ey ki 'ālem der levā-yi ḥükm-i āliy-i to rām
Her çe ān bāşed revā piş-i to ān yābed nizām
- Ṭal'at-i ḥubet eger yek laḥze bergired niḳāb
Ziver-i zibā dehed çun gülşeni der her makām
- Raḥm kon ey raḥm to ez to sāye-yi Rabbü'l- i' bād
İn faḳîri ra ke o ez dil to ra bûde ḡolām
- Buy-i ḥu to cihān ra gülşen-i ḥobi koned
Ez gül-i hendān-i o āyed be dilhā intizām
- 5 Der her iḳlim ehl-i rāhet mi konend her dem niyaz
İn cihān-i şeyt ber o neyābed hiç kām
- Der hetā şom kerde muşkeş buy-i a' nber-bār-i yār
Kîn hevā-yi ber cemāl āmed pedid ender-meşām
- Ey 'aceb key yābem ān dovlet ki bāšem yek nefes
Der cevār-i hāk-i dergāhet ki bāşed mustedām
- Ber men-i miskin ki ez giti ḥun-hâ ḥorde'em

Ez lāyimān-i sefihān tā be key in intikām

Cān be to peyvest-i o cehdeş aman ke durieş

Yā Nesīmī ez ‘emim-i lutf-i şeh yābed nizām

10

Çun dilem bā dāğ-hāy-i hicr-i to biryān şode

Der hevā-yi vaşl-i to dāred tem‘e-i cān ves-selām

(feilātün / feilātün / feilün)

1

Ey ki ‘adlu gele ciḥān-ı rüşen

Ṭal‘ atūñile yeryüzi gülşen

Raḥmuñ irmezse ben-i faķire olur

Bu ciḥān gülşeni baña gülḥan

Dehr ḳahrına nice şabr ideyüm

Ṭaşım durur yeriñe burc-i beden

‘Acabā ola mı ki ḥāk-i derüñ

Men-i miskine gine ol mesken

5

Cennetine ciḥān görünmez imiş

Çün dimāğa ire hevā-yi vaṭan

Temme

Sonuç

Klâsik Türk edebiyatında sanatçıların hünerlerini gösterme yöntemlerinden biri de muvaşşaktır. Klâsik Türk edebiyatında muvaşşah örnekleri genellikle isim ya da ibare oluşturmak, tarih düşürmek için yazılmıştır. Harflerden beyit oluşturulan örnekler oldukça azdır. Bu tarzı temsil eden örneklere çalışmada yer verilmiştir.

Nesîmî'ye ait olduğu düşünülen muvaşşah örneği, muvaşşah kelimelerinden başka dilde gazel ve kıta ortaya çıkarması bakımından, bilinen örneklerden farklı yapıdadır. Üç dilde muvaşşah yazmak şairin sanat kudretini göstermektedir. Müellif, hurûfiliğin önemli

temsilelerinden. Muvaşşah metni muhteva yapısıyla da dikkat çekicidir. Arapçasında şikayetini ortaya koymakta, Farsçasında Acem padişahına hâlini beyan ederek yardım istemektedir. Şiirlerin muhtevası müellefin düşünce ve duygu dünyasını yansıtır niteliktedir. Şairin yaşadığı sorunları üç dilde muvaşşah sanatı vasıtasıyla dile getirdiği anlaşılmaktadır. Nesîmî'nin yazmış olduğu bu muvaşşah örneği, Nesîmî'nin fikir ve hayal dünyasını ortaya koymakla beraber edebî gücünü de göstermektedir.

KAYNAKLAR

- AYAN, Hüseyin, (2002), *Nesîmî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni*, TDK Yay, Ankara.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, (2006), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 26. Baskı, Aydın Yay, Ankara.
- AYDIN Mustafa. İslam Ansiklopedisi. "Müveşşah" C. 32, s. 229-231, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c32/c320171.pdf>.
- ÖZTUNA, Yılmaz, (2006), *Türk Mûsikîsi Ansiklopedik Sözlük*, C. II, Orient Yay, Ankara.
- SARAÇ, Yekta, (2010), *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, 8. Baskı, Gökkubbe Yay, İstanbul.
- TAVUKÇU, Orhan Kemal, (2008), "Muvaşşah (Akrostiş) " (Ed. Emine Görsoy Naskali, Erdal Şahin) *Kültür Tarihinde Gizli Diller ve Şifreler*, (2008), Picus Yay, s. 220-235, İstanbul.
- TÖKEL, Dursun Ali, (2003), *Divan Şiirinde Harf Simgeciligi*, Hece Yay, Ankara.
- USLUER, Fatih, (2009) "Nesîmî Şiirlerinin Şerhlerinde Yapılan Yanlışlıklar" *Turkish Studies*, Volume 4/2, Winter, s. 1040-1059, Ankara.
- YEKBAŞ, Hakan, (2012) "Divan Şairinin Sessiz ve Gizli Anlatımı: Muvaşşah" *Turkish Studies*, Volume 7/3, Summer, s. 2649-2700, Ankara.

من كلام افضل العلماء وجامع الامم الاولين اجاب مؤيد الحكيم والسيد
 بو بكرم بيت در عنده پادشاه اسپناه عظيم الله تعالى جلال قدره و انار
 في الحافيتين بزرجا له زماندن و ابتداء زماندن شكائيت بيان اوردن كمي حدين
 شه خد يا زلمش حويوني وكلامتي جمع اديك بر بنيت چناز ما زسي كه اشغاف
 يازلمش در اول ما زسيك دنجي خايه بر وجهه در
ايا كهفنا لنا عايي المدارج ذا القدر العادي
 اي حكيم كه عايي الي تو را مني حادي
مروج الدهر ابن بابت شهيد القدر في البائس
 تو را لي تعيها بدې بظانما نيك انكا ديه
مشي طاعتك مباب اكاري كل من خطه
 بز اكا تيريد لشخصي في آل باخصا د
زيرغ ابرزت في الابد حذ ما جودن كل العز
 شينج در حادرا المتعابم عند انداد
رجبت الكاين العاصي الا ترحم لمن تابوا
 تذر اشرار الجازب ايك عنك بالنادي
انباء عن فقيه ذابراه كهفنا و ازيه
 لبور البور قد انفي غلاما ذا ببعارد
بودي ما خويت من هوا وجهه انما زال كل
 بشان تخلو عن ريب يكون ذال الحساد

8
 از دور کُلِّ اخوانِ قَدَّ اَنَا وَا اَبَدِيًّا بَدَا
 لِانْ يَحْدُوا لِي مَبْتَهَ اِنْتِطَا مِي ثُمَّ اِسْعَا دِي
 ذُرُورِ الدَّمِجِ مَهْرًا نَا لَزِيًّا حَلَّ يَرَا حَتْمًا
 يَكُونُ الدَّهْرُ دَنَا رَا بِاِنْيَابِ وَمِزْدَادِ
 اَبِينِ الْجَهْدِ اَنْ يَنْبَدِي بِصِيْبِ اَبِي اَخْوَانَا
 يَا مَبْدِيَّ حَايِجِ الْكُلِّ اَبِي وَضَلِّ لِحْدِ نَا دِ
 دَرَا خِطَا اُنْتَا مِنْ كَبْرِ دَعْوَةٍ مُشْكِلًا شَبُورًا
 لَهْ يَعْني بِاَرِيَابِ الرِّيَا رَا حُوا بِلَا زَادِ
 كَايِنِ مِنْ سَوَا يَصْبِرُ لاجَالِ الْمَدَى اللّٰتِي
 يَدْرِي اِنْ الدَّرَا يَتَرُ مِنْ مَشَايِلِقَا بِاَمْدَادِ
 اَيُنَجِّبُ بِاَكْيَا يَا اَبَا اَمَانَ دَوْلَةَ كَهْرًا
 بِشَمَامِ لَهْ فِي كُلِّ اَنْفَاسِ بِاِيسَادِ
 لَعَدَّ رَجُورًا رَحْمًا مِنْكَ دَرَا كَا هَتَا كَهْتَمِ بِالشِّيرِ
 لِيَا قَدْ شَا هَدُوا مِنْ سِتْرَةٍ دَامَتْ بِاَنْجَادِ
 بِرَمْدِنِكَ شَيْئًا كَمَا نَزِمُ كَيْتَةَ السُّورِ
 بِحَبْلِ خَوْتِهَا اخْوَانِ رَزْدِ وَصْتَمِ بِاَمْدَادِ
 اَزَالِ هَا يَرِي اَنْسِي بِمَا يَنْجَحُ اِنْجَابِ بِنِيْلِ
 كَثِيرُ اَبِينِ اَنْ اَبِي مَقَامِي عِنْدَ حَادِي

جَرُوا اَنْ يَتَكَبَرُوا مَا بِي سَيِّئُونَ حَمْدَ السَّمِ
 وَ اِنْ اَلْكَرَّةُ فِي دَوْرِي لَشَيْ عَسِيْدٌ مَعَادُ
 اَبَانُو اَسِيْمِيَا فِي زَعْمِ ضَيْمٍ لَمْ اَطْفَأْ سُرَّةُ
 وَ يَا بَدِي فِي فِطَامِ الْاَسْسِ بَعْدَ الْمُنْصِيفِ الْمَادِي
 جُنُونٌ دَلَّ مِنْ بَادِ الْعَذَابِ اَنْ يَهْجُرُوْا نَوْبَا
 اِلَى رِيَانِ اِرْشَادِ اَرَامَتُمْ نَائِي الْوَادِي
 نَقَدْنَا مَوَا يُوْضِلُ تَوَاعِدًا رَدَّ الطُّغْ
 وَ قَدْ جَانُوا عَلَيَّ الْاِسْلَامِ فِي مَدْمِ لَأُوْتَا دِ
 بُو كَزَيْبِيْدَ زِيَارَتِي بِاَدِشَاءِ اِسْلَامًا اَعَزَّ اَللَّهُ اِنْفَارَةً وَ ضَاعَفَ اَقْدَارَهُ
 مَدْحِ وَ دَعَا وَ مُتَكَلِّمِ حَالِيْنَ بِيَانِ اِذْ نُو كُرْنِ دَاخِي نِيْرَا كِي بِيْدِيْنَ نَرْخَلَهُ يَارِشِ
 خُوْنِي وَ كَلَامِي خَبِيْ اِدْجِكْ بَرِيْتِ جِيْرْتِي كِي كِه مَانْدَنْ اَشْفَا يَا زَلْشَدَرِ
 بِي كِه عَالَمِ زِيْلُوْ اِي حَكْمِ عَالِيْسِي تُوْرَا مِ
 هُوْرُجِهْ اَنْ بَا شَدَرُ وَ اَبَشِ تُوْ اَنْ يَا بَدِ تَبْطَامِ
 خَطِيْبِ خُوْبِتِ اَكْرِي كِ لِحْطَهْ نِيْرُ كِي رُوْ تَعَابِ
 زِيُوْرِ زِيْنِيَا دِهَنْدِ جُوْنِ كَلَشِي دُزْ نِيْرُ مَعَامِ
 رَحْمِ كُنْ اِي رَحْمِ تُوْ اَزْ مَائِدِ رُبِ الْعِبَادِ
 اِيْنِ فَقِيْرِيْرَا كِه اُوْ اَزْ دَلِ تُوْ رَا بُوْدَ غُلَامِ
 بُوِي خُوِي تُوْ جَانِ رَا كَلَشِي خُوْبِي كُنْدِ
 اَزْ كَلِ خَشْدَانِ اُوْ اَيِدِ بَدِ لِحْ اَسْتَامِ

